

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФОРМУВАННЯ НАУКИ

Оксана Туркевич

Анотація: У статті встановлено основні етапи розвитку методики викладання української мови як іноземної. Відповідно до них розглянуто розвиток фахової мови цієї науки.

Ключові слова: методика викладання української мови як іноземної, термін, фахова мова.

Після конституційного затвердження державного статусу української мови, а також введення її як обов'язкового предмета впродовж п'яти років навчання для іноземних студентів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації збільшилося соціальне замовлення на вивчення української мови як іноземної на території України та за кордоном.

Є припущення, що українську мову почали вивчати як іноземну з 20-х років ХХ століття. Л. Паламар стверджує, що «викладання української мови іноземним студентам в Україні ведеться з 1922 року» (Паламар 2008:41), проте немає письмово зафіксованих підтверджень.

Відлік, з якого потрібно починати існування МВУМІ – це 40-і роки ХХ століття, коли побачили світ навчальні посібники з української мови як іноземної за кордоном авторів Е. Хонор (Honore 1946), Е. Шклянки (Shklanka 1949), Г. Луцького та Я. Рудницького (Luckyj 1949), Ю. Стечишина (Stechishin 1966).

Час зародження методики на території України припадає приблизно на початок 70-их років ХХ ст., оскільки тоді почали з'являтися науково-методичні праці з цієї дисципліни. Зокрема 1972 року опубліковано наукову статтю Л. Паламар «Особливості вивчення української мови як іноземної» (Паламар 1972). У цій розвідці мовознавець розглянула низку термінів, що функціонують у фаховій мові МВУМІ і стосуються: а) змісту навчання (*лексико-граматичний матеріал, граматична конструкція, зв'язний текст, неадаптований текст, запас лексики, еталонна вимова, фонетичні навички розмовної мови, вільне спілкування*); б) організації навчання (*вступний фонетичний курс, ввідний граматичний етап, урок розвитку мови, індивідуальна робота*); в) типів вправ (*усна тренувальна вправа, письмова тренувальна вправа, фонетична вправа, питання-відповідь, індивідуальне завдання*); г) базових методичних категорій (*коментар викладача, індивідуальний підхід, студент-іноземець*); д) засобів навчання (*аудіо-візуальні технічні*

засоби, діафільм) та ін.

У 1973 році вийшов друком перший двомовний «Підручник української мови (Ukrainian. Text-book for beginners)», авторами якого були Ю.О. Жлуктенко, Н.І. Тоцька, Т.К. Молодід (Жлуктенко 1973).

У цьому виданні функціонували методичні терміни на позначення: а) засобів навчання (*підручник для початківців, елементарний курс*); б) учасників навчання (*студент-початківець*); в) змісту навчання (*матеріал для читання, граматичні правила, правила читання, правила вимови, вступ до навчання фонетики, розмовна українська мова*); г) типів вправ (*вправи для перекладу*).

Першим етапом формування методики викладання української мови як іноземної, а отже і її фахової мови можна вважати – 40-70-і роки ХХ століття.

Другий етап становлення термінологіки методики викладання української мови як іноземної починається вкінці 70-х років ХХ століття і триває до 1991 року. Тоді Україна стала незалежною державою, а престиж української мови та інтерес вивчати її як іноземну значно активізувалися.

Мовознавець О. Сербенська об'єктивно охарактеризувала вказаний період. «У кінці 80-х на початку 90-х років з'являються самовчителі, розмовники, методичні поради щодо вивчення української мови переважно для російськомовного студента, хоч і на практиці вони використовуються для іншої аудиторії. У них міститься багатий дидактичний матеріал, застосовано цікаві методи і способи, які полегшують процес навчання» (Сербенська 1994).

На становлення методики викладання української мови як іноземної, а також формування її фахової мови вагомий вплив мали навчальні посібники „Українська мова для початківців”, З. Терлака та О. Сербенської (Терлак 1991), а також „Вивчаємо українську мову. Самовчитель” Ю. Жлуктенка та В. Русанівського (Жлуктенко 1991).

Методичну терміносистему доповнюють спеціальні одиниці, що означають засоби навчання: *самовчитель, розмовник, посібник, вступний фонетико-орфографічний курс*; зміст навчання: *визначений запас слів, визначений запас фразеологічних зворотів, елементарна граматики* та ін.

Третій етап розвитку методичної термінологіки припадає на 90-і роки ХХ століття і орієнтовно переходить у четвертий, новітній період 2004 року.

Це пов'язано з освітніми реформами та інноваційними підходами до вивчення іноземних мов.

Крім практичного спрямування, зокрема створення навчальних посібників

(Л. Паламар (Паламар 1995), Л. Новицька, Т. Поліщук (Новицька 1995), І. Вихованець, Е. Карпіловська, П. Клименко (Вихованець 1996), В. Вінницька, Н. Плющ (Вінницька 1997), І. Намакштанська (Намакштанська 1998), М. Гримич, Н. Непийвода, В. Різун (Гримич 1998), С. Альохіна, Г. Онкович, Я. Шутенко (Альохіна 1998), Х. Бахтіярова, С. Лукашевич, І. Майданюк, М. Сегень, С. Петухов (Бахтіярова 1999), у цьому періоді було започатковано теоретичний напрям, пов'язаний з описом різноаспектних питань методики викладання української мови як іноземної. Наукові праці містять тлумачення базових терміноодиниць методичної науки, окреслюють основні поняття та мовні засоби для їхнього вираження.

Наприклад, Г. Онкович (Онкович 1995) опосередковано проаналізувала теоретичні засади МВУМІ у докторській дисертації.

Вагомий внесок у розвиток МВУМІ, зокрема такого аспекту, як базової методичної підготовки викладачів української мови як іноземної, здійснила А. Бронська. Досліджуючи вищезазначене питання, у численних працях (Бронська 1997, 1999, 2000, 2002) науковець подала тлумачення багатьох методичних терміноодиниць, а також уклала термінологічний мінімум із методики викладання української мови як іноземної, який містить 643 одиниці. Зазначений базовий мінімум «включає мінімальний обсяг термінів із лінгвістики і лінгводидактики, яким повинен володіти будь-який викладач української мови як іноземної, щоб бути підготовленим для виконання професійної діяльності на початковому етапі в гуртках і на курсах (Бронська 2002:102)».

Єдиним недоліком процесів, що впливали на поповнення терміносистеми МВУМІ, є те, що вони мали спорадичний характер. Усі напрацювання не було уніфіковано на загальнодержавному рівні, що спричинило різноманітність і заважало комплексному розвитку МВУМІ.

Протягом цього періоду МВУМІ утверджується як наука і починає функціонувати як навчальна дисципліна в університетах.

Загалом саме в цей час терміносистема МВУМІ сформувала основний поняттєвий склад. Зокрема, в науковий вжиток активно увійшли терміни на позначення базових методичних категорій: *українська мова як іноземна, методи / принципи / прийоми навчання української мови як іноземної, етапи вивчення української мови як іноземної, рівні володіння українською мовою, навчальний мінімум з української мови як іноземної* та ін.

Група *зміст навчання* доповнилась термінами, що позначають: а) різновиди навичок володіння українською мовою, а також знань та вмінь, які повинен засвоїти іноземець: *мовні / мовленнєві / комунікативні навички, фонетичні / лексичні / граматичні знання, вміння в усному мовленні, вміння у писемному мовленні*; б) різні види мовленнєвої

діяльності: *ознайомлювальне читання, оглядове читання, академічне письмо*; в) типи компетенцій, якими має володіти студент-іноземець: *лексична / граматична / орфографічна / семантична компетенція* та ін.

Четвертий, новітній період розвитку методичної науки, починається, на нашу думку, у 2005 році і триває дотепер. Критерієм виокремлення цієї стадії вважаємо реформи в освітній системі. Розвиток мовної освіти в Україні у XXI столітті відбувається в умовах європейської інтеграції і зорієнтований на світовий досвід. Детальніше опис навчальних посібників та інших видань проаналізовано в окремій розвідці (Туркевич 2012).

Огляд перших трьох періодів розвитку методики викладання української мови як іноземної підтверджує те, що вона виформувалась як окрема педагогічна наука, яка досліджує теоретичні і практичні закономірності викладання української мови іноземцям в різних умовах. Крім предмета і об'єкта, вагомим доказом виокремлення науки є термінний склад, який сформувався протягом усіх зазначених стадій.

Бібліографія

Альохіна 1999: Альохіна, С. Українська мова для іноземних студентів: початково-предметні курси (Математика. Креслення. Хімія. Фізика. Біологія) / С. В. Альохіна, Г. В. Онкович, Я.М. Шутенко. – К. : «АртЕк», 1998, 152. Бахтіярова Х. Українська мова. Практичний курс для іноземців : посібник для слухачів підготовчих відділень і факультетів / Х. Ш. Бахтіярова, С. С. Лукашевич, І. З. Майданюк, М. П. Сегень, С. В. Петухов. Тернопіль : Укрмедкнига, 1999, 322.

Бронська 1997: Бронська, А. Формування методичної компетенції викладача української мови як іноземної (викладання граматики) / А. Бронська – В: Іноземні мови. К., 1997. № 4, 31–33.

Бронська 1999: Бронська, А. А. Формування базової комунікативної компетенції викладача української або російської мов як іноземних / А. Бронська – В: Система і структура східнослов'янських мов : міжкафедр. зб. наук. Праць. К., 1999, 246–252.

Бронська 2002: Бронська, А. Теоретичні основи базової методичної підготовки викладачів української та російської мов як іноземних : монографія / А. А. Бронська. К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», Вид-во «Толока», 2002, 208.

Бронська 2000: Бронська, А. Українська мова як іноземна: складові успіху / А. Бронська – В: Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. К., 2000. № 5, 99–109.

Вихованець 1996: Вихованець, І. Р. Вивчаємо українську мову. Розширений курс. Самовчитель / І.В. Вихованець, Е. А. Карпіловська, П. Ф. Клименко ; за ред. В. М. Русанівського. – 2-ге вид., стер. К.: Либідь, 1996, 272.

Вінницька 1997: Вінницька, В. Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців / В. М. Вінницька, Н. П. Плющ. К. : «Правда ярославичів», 1997, 247.

Гримич 1998: Гримич, М. Українська мова щодня. Початковий рівень: навч. посіб. / М. Гримич, Н. Непийвода, В. Різун. К.: Заповіт, 1998, 160.

Жлуктенко 1973: Жлуктенко, Ю. О. Підручник української мови (Ukrainian. Text-book for

beginners) / Ю.О. Жлуктенко, Н. І. Тоцька, Т. К. Молодід. К.: Вища шк., 1973, 350.

Жлуктенко 1991: Жлуктенко, Ю. А. Изучаем украинский язык. Самоучитель: учебн. пособие / под. ред. В. М. Русановского. К.: Лыбидь, 1991, 216.

Намакштанська 1998: Намакштанська, І. Добридень! Посібник з української мови в малюнках і мовленнєвих моделях / І. Є. Намакштанська. Д.: Сталкер, 1998, 416.

Новицька 1995: Новицька, Л. Г. Вивчаємо українську : підручник / Л. Г. Новицька, Т. М. Поліщук. Львів : ЛДУ, 1995, 260.

Онкович 1995: Онкович, Г. Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктор пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання української мови» / Г. В. Онкович. К., 1995, 46.

Паламар 1972: Паламар, Л. Особливості вивчення української мови як іноземної / Л. М. Паламар – В: Проблеми вищої школи (Соціологічні дослідження навчально-виховного процесу. Методи навчання студентів-іноземців). К. : «Вища школа», 1972. Вип. 12, 97-101.

Паламар 1995: Паламар, Л. Практичний курс української мови. Поглиблений етап вивчення : навч. посіб. / Л. М. Паламар. К.: Либідь, 1995, 158.

Паламар 2008: Паламар, Л. Принципи укладання підручника з української мови для іноземних студентів / Лариса Паламар – В: Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. Львів, 2008. Вип. 3, 40-47.

Сербенська 1994: Сербенська, О. Українська мова як об'єкт вивчення для іноземців (соціо-психолінгвістичний аспект) / Олександра Сербенська – В: Українська мова як іноземна: Проблеми методики викладання : зб. матеріалів Міжнародної наук. конф., Ялта, вересень, 1993 / Упоряд. І. Осташ, М. Гримич. Львів : Каменяр, 1994, 14-20.

Терлак 1991: Терлак, З. М. Украинский язык для начинающих: учебное пособие / З. М. Терлак, А.А. Сербенская. Львов : Свит, 1991, 240.

Туркевич 2011: Туркевич, О. Розвиток методики викладання української мови як іноземної (сучасний етап) / Оксана Туркевич – В: Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. К., 2011. – № 11–12, 40–46.

A modern Ukrainian grammar / By George Luckyj and Jaroslav B. Rudnyckyj. Winnipeg, Man: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1949 (1958 printing), 186.

Stechishin 1966: Stechishin, J. Ukrainian grammar / J. W. Stechishin. Winnipeg, Man., Trident Press Ltd., 1966 (First published 1951), 502.

Ukrainian self-educator for the beginners (Ukrainian grammar simplified) / By Honore Ewach. – Winnipeg, Manitoba : Canadian Ukrainian Cultural and Educational Centre, 1946, 91.

Stechishin 1946: Shklanka Elias Ukrainian grammar / Elias Shklanka. – Printed and bound by Midwest Litho, 1949, 88.

Туркевич Оксана Василівна

Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри українського прикладного мовознавства, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету Львівська політехніка, науковий співробітник;

м. Львів, вул. Університетська 1, 79000

e-mail: turkeyvycho@gmail.com